

LITTERATUR

Alan Aldridge: *Religion in the Contemporary World. A Sociological Introduction*. 232 sid. Cambridge: Polity Press, 2000.

De senaste årens mest centrala tema inom religions-sociologin har varit uppgörelsen med en av detta ämnes egna grundvalar: sekulariseringsteorin. Temat får i en aktuell lärobok i ämnet, Alan Aldridges *Religion in the Contemporary World*, en framträdande roll.

Aldridge, som är engelsk sociolog verksam vid universitetet i Nottingham, vill med sin bok bl.a. belysa vad han menar att det sociologiska studiet av religion bör vara — och vad det inte bör vara. En relevant religionssociologi är, skriver han, inte «religiös sociologi» — alltså en okritisk sociologi i en religions eller kyrkas tjänst. Tvärtom bör den markera sin självständighet som vetenskaplig disciplin. Särskilt viktigt är det att den inte erkänner sådana «statushierarkier» som i det offentliga samtalet ofta framställer vissa religiösa traditioner och grupper som mindre (önsk)värda än andra. Den akademiska religionssociologin bör inte gå någon annans ärenden än den vetenskapliga kunskapsinhämtningens och analysens.

Flera av religionssociologins centrala teman — inte minst sekulariseringen — är klassiska i den meningen att de diskuterades redan av ämnets «klassiker». Aldridge är dock inte särskilt intresserad av att uppehålla sig vid de klassiska frågeställningarna och förhållningssätten. Klassikerna är viktiga, men om de ges alltför stort utrymme riskerar ämnet att hänfälla åt en anfaderskult, som visserligen skapar trygghet för religionssociologerna men som genererar få nya tankar. Aldridges eget intresse ligger snarare på brytningen mellan de (klassiskt förankrade) religions-sociologiska perspektiv som varit förhärskande under större delen av efterkrigstiden och de som idag vinner ett växande erkännande.

Den främsta motsättningen mellan den klassiskt grundade religionssociologin och den idag framväxande ligger just i synen på sekulariseringen. Kring denna har religionssociologin byggt en omfattande teori, en teori som, om vi får tro Aldridge, förutsätter att sekulariseringsprocessen förstås som en universell och i princip irreversibel process. Man skulle alltså kunna tala om en sekulariserings*determinism* som det hittills gängse synsättet inom religionssociologin. Men följden av detta synsätt, denna förståelse av sekulariseringen som ohejdbar och förr eller senare triumferande överallt, skulle därmed också bli att det med tiden kommer att återstå allt mindre av religions-sociologins studieobjekt (religionen som socialt feno-

men). Enligt Aldridge har detta också varit religions-sociologins centrala dilemma; genom att acceptera sekulariseringsteorin medger religionssociologerna indirekt att själva existensberättigandet för det egna ämnet successivt försvinner.

Sekulariseringsteorin möter i vår tid starka utmaningar. En första utmaning kommer från teorierna om den «nya voluntarismen», vilka Aldridge härleder till den amerikanske sociologen Talcott Parsons. Enligt Parsons och hans efterföljare är sekulariseringens mest påtagliga effekt inte religionens tillbakagång utan snarare dess *frigörelse* från diverse «sekundära funktioner» (dvs. dess tidigare nära koppling till olika samhällsinstitutioner). Med den ökande friheten för religionen följer växande möjligheter för religiösa människor att frivilligt engagera sig inom andra sektorer av samhällslivet. Det *sekulära* tillståndet, där religionen och övriga samhällssektorer är åtskilda, skulle därmed vara bra för såväl religionen som — indirekt — samhället självt. Detta är visserligen en teori om sekularisering, men en teori som tillskriver denna process en annan roll och ett annat utfall än den «gängse» sekulariseringsteorin.

En andra utmaning mot sekulariseringsteorin kommer från religionens ökande politisering i många samhällen och dess roll som pådrivare av sociala/politiska rörelser på såväl lokal, nationell som global nivå. Att tala om den religiösa *fundamentalismens* framväxt har blivit ett vanligt sätt att ge sådana processer en gemensam etikett, även om «fundamentalism» ofta blir en slarvigt använd beteckning. Begreppet fundamentalism har sin bakgrund i en kristen kontext men används ofta om icke-kristna, inte minst islamiska, företeelser. Tveksamheterna i begrepps-användningen till trots är dock fundamentalismen — religionens «rigidisering» och politisering — ett iakttagbart fenomen med påtagliga konsekvenser.

Den tredje och viktigaste utmaningen kommer dock från ett för religionssociologin nytt sätt under det senaste decenniet. Denna tolkning — ett teoretiskt perspektiv som på svenska ibland har givits namnet *utbudsteorin* — faller inom ramarna för den s.k. rational choice-teorin. Denna är en teori med stora anspråk och med ett ofta drastiskt avståndstagande från klassisk sociologisk teoribildning. Enligt rational choice-teoretikerna är sekulariseringen en illusion. Att vissa samhällen tycks utmärkas av religiös tillbakagång beror på att dessa samhällen inte erbjuder tillräckligt attraktiva alternativ för människors religiösa sökande. Det som ser ut som sekularisering är i stället följdverkningar av en (tidigare eller pågående) *monopolsi-*

uation, där det inte har rätt någon verkningsfull konkurrens mellan olika religiösa samfund och där människor har varit berövade en väsentlig del av sin valfrihet på religionens område. Rational choice-teorins insteg i religionssociologin har av vissa ansetts vara så betydelsefullt att denna teori har beskrivits som ett nytt paradig för ämnet.

Vidare behandlar Aldridge en rad teman som brukar tas upp i religionssociologiska läroböcker, såsom olika typer av religiösa *organisationer*, *nyandlighetens* betydelse i det moderna samhället och — inte minst i det senare sammanhanget — *religiös påverkan* (t.ex. huruvida det förekommer «hjärntvätt» i religiösa rörelser). Aldridges framställning inom dessa områden är välskriven, väldisponerad och intressant, även om andra skrivit bättre om dessa frågor. Till styrkan i Aldridges bok hör dock att han med tydliga exempel lyckas blyxtbelysa en del resonemang som annars lätt framstår som enbart torrt teoretiska. Dessa exempel hämtar han också, inte bara från den väldokumenterade amerikanska smältdegeln, utan från Europa, Mellanöstern, Afrika och Ostasien. Detta får ses som en klar styrka hos boken.

Aldridges bok är — sammanfattningsvis — välskriven, informativ och tydligt fokuserad på dagens mest brännande religionssociologiska fråga: uppgörelsen med sekulariseringsteorin. Mer kan man knappast kräva av en grundläggande lärobok. Religionen tilldrar sig ett ökande intresse på många håll i vår värld. Religionssociologins studieobjekt är alltså långtifrån på väg att försvinna, och Aldridges kritik mot en alltför långt driven sekulariseringsteori har därför uppenbart fog för sig. När man skärskådar de teoretiska diskussioner Aldridge redogör för finner sig dock en känsla av att något väsentligt fattas. Det jag efterlyser är något som — på ett teoretiskt plan — skulle lyckas förena erkännandet av *sekulariseringens påtaglighet* med erkännandet av *religionens fortsatta livaktighet*. Exempel på situationer av påtaglig sekularisering och sjudande religiositet kan hittas från hela vår värld. Den väsentliga frågan är kanske inte om gårdagens sekulariseringsteoretiker eller dagens rational choice-teoretiker har rätt eller fel, utan hur sådana mänskliga samhällen fungerar som *samtidigt* är sekulariserade och livaktigt religiösa — och vad det innebär att vara människa i ett sådant samhälle. Kanske skulle man då närma sig en religionssociologi som också verkligen förhöll sig till dagens *situation* — inte bara till dagens «diskurs».

Jonas Alwall

Mark Juergensmeyer: *Terror in the Mind of God. The Global Rise of Religious Violence*. 316s+xvii. University of California Press, Berkeley 2000.

Vilken är relationen mellan religion och terrorism? Hur kommer det sig att religion med sin världsåskådning och organisation erbjuder rättfärdigande av och motiverar till blind våldsanvändning mot oskyldiga? Kan religionerna göras ansvariga eller utnyttjas de bara för andra syften?

Dessa frågor bland andra ställs och behandlas i religionssociologen Mark Juergensmeyers senaste bok. I god sociologisk anda tar han i första hand sin utgångspunkt i de kulturella kontexter som understödjer och befrämjar olika varianter av religiös våldsanvändning och först i andra hand studerar han «terroristen» bakom själva dådet. Juergensmeyers tes är att det är i de socialpsykologiska mekanismerna bakom terrorismen snarare än i psykologiska profiler på själva utövaren som den bästa förståelsen kan uppnås. Det är också här som religion spelar en avgörande betydelse.

Efter en kort introduktion med genomgång av grundläggande teori går Juergensmeyer över till att skildra ett antal religiösa kontexter som alstrat våldsanvändning. Ingen religion skonas utan exempel ges från alla stora världsreligioner. Först ut är kristendomen där militanta lutherska abortmotståndare, gruppen kring Timothy McVeigh (dömdes för bombdådet mot den federala skyskrapan i Oklahoma City 1995) och katoliker och protestanter på Nordirland utgör exempel. Sedan följer judendomen där mordet på Yitzak Rabin och Baruch Goldsteins massaker i en moské i al Khalil 1994 (Hebron) tas som exempel. I avsnittet om islam behandlas attacken mot World Trade Center 1993 och Hamas många självmordsattacker. Vidare behandlas i ett avsnitt Sikisk våldsanvändning och i det sista kapitlet i första delen av boken beskrivs Aum Shinrikyo och gasattacken i Tokyos tunnelbana 1995. Alla dessa kapitel innehåller, förutom beskrivningar av attentaten, dels genomgång av den teologiska motiveringen bakom våldsanvändandet och dels mycket intressanta intervjuer med direkt inblandade och delaktiga.

I den andra delen av boken söker författaren efter gemensamma drag och skillnader mellan de olika varianterna av religiös våldsanvändning. Han konstaterar att det finns tydliga gemensamma drag mellan de olika gruppernas våld och menar därför att det är meningsfullt och riktigt att vi frågar oss varför religiöst motiverat våld ökat och varför våld och religion förefaller gå så bra ihop. Dock framhåller han det komplexa sambandet mellan religion och det omgivande samhället och svårigheterna med att precis avgöra religionens roll. Han friskriver dock inte reli-